

BIJLAGE 1**Lijst van de in artikel 4 § 1 bedoelde dieren.**

1. Muis (*Mus musculus*)
2. Rat (*Rattus norvegicus*)
3. Cavia (*Cavia porcellus*)
4. Syrische hamster (goudhamster) (*Mesocricetus auratus*)
5. Chinese hamster (*Cricetulus griseus*)
6. Mongoolse gerbil (*Meriones unguiculatus*)
7. Konijn (*Oryctolagus cuniculus*)
8. Hond (*Canis familiaris*)
9. Kat (*Felis catus*)
10. Alle soorten niet-menselijke primaten
11. Kikker (*Xenopus laevis*, *tropicalis*), *Rana* (*temporaria*, *pipiens*))
12. Zebravis (*Danio rerio*)

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 2

PROEFDIERENBESLUIT

AANVRAAG TOT ERKENNING
ALS GEBRUIKER

Aangifte nr.:

Ontvangen op:

Erkend op:

Erkenningsnummer:

Erkenning geweigerd op:

Deze aangifte dient in twee exemplaren opgemaakt en samen met een overzichtsplan van de instelling waarop de functie van de verschillende lokalen werd aangeduid gestuurd te worden naar :

FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu
Directoraat-generaal Dier, Plant en Voeding
Dienst Dierenwelzijn
EUROSTATION Blok II (7^e verdiep)
V. Hortaplein 40, bus 10
1060 BRUSSEL

A. Identificatie van de gebruiker

Naam, adres, tel, fax, e-mail van de inrichting

--

Naam, voornaam, adres, tel, e-mail en diploma van de verantwoordelijke

--

Naam en adres van eigenaar (inrichting, firma, Voogdijministerie) (straat, stad, tel, fax, e-mail)

--

B. Activiteiten van de gebruiker

Fundamenteel onderzoek	☐
Toegepast onderzoek	☐
Zootechnisch en veterinairemedisch onderzoek	☐
Ontwikkeling en controle van geneesmiddelen, sera, vaccins	☐
Ontwikkeling en controle van andere chemische of biologische stoffen	☐
Controle van levensmiddelen	☐
Toxicologisch onderzoek	☐
Diagnostiek	☐
Onderwijs en opleiding	☐
Experimentele chirurgie	☐
Andere (te verduidelijken)	☐

Beknopte omschrijving en (wettelijke of wetenschappelijke) verantwoording van de proeven

C. Soorten proeflieren en hun huisvesting

Soorten	Totaal aantal aanwezige dieren	Huisvestingscapaciteit (aantal dieren)	Kooi (hok) afmetingen (2)	Aantal dieren per kooi	Omgevings- t ^o	Opmerkingen
Muizen (<i>Mus musculus</i>)						
Ratten (<i>Rattus norvegicus</i>)						
Cavia's (<i>Cavia porcellus</i>)						
Goudhamster (<i>Mesocricetus auratus</i>)						
Konijnen (<i>Oryctolagus cuniculi</i>)						
Kwartel (<i>Coturnix coturnix</i>)						
Honden (<i>Canis familiaris</i>)						
Katten (<i>Felis catus</i>)						
Apen (soort te specificeren)						
Andere dieren (te specificeren)						

Verantwoording van de keuze van de diersoorten

Is er een centraal animalarium ?

JA
☐

NEEN
☐

Beschikt elke dienst over een eigen animalarium ?

☐☐

D. Aard van de uitgevoerde dierproeven

Chirurgische ingrepen

☐

Toediening van stoffen aan niet verdoofde dieren

☐

Klinisch onderzoek van niet verdoofde dieren

☐

Klinisch onderzoek van verdoofde dieren

☐

Afname van stoffen of weefsels bij verdoofde dieren

☐

Afname van stoffen of weefsels bij niet verdoofde dieren

☐

Conditionering, psychische testen

☐

Voederproeven

☐

Andere

☐

Verduidelijking

E. Personeelsbestand

Lijst van het personeel bedoeld in artikel 11 § 2, 3° van dit besluit

Naam	Voornaam	Diploma	Functie en verantwoordelijkheid binnen de inrichting

Dierenarts of andere deskundige belast met toezicht op de gezondheid en het welzijn van de proefdieren

(naam, voornaam, adres, telefoonnummer, fax, e-mail en diploma)

Samenstelling van de Dierenwelzijnsceel bij de gebruiker

(namen, voornamen, telefoonnummers, fax, e-mailadressen en diploma's en functies)

Samenstelling van de Ethische Commissie waarbij de gebruiker is aangesloten:

(namen, voornamen, telefoonnummers, fax, e-mailadressen, diploma's en competenties)

F. Herkomst van de proefdieren

Fokker/Leverancier

(naam en adres)

Plaats, Datum,

Naam, handtekening en functie van de aanvrager,

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 3

PROEFDIERENBESLUIT

AANVRAAG TOT ERKENNING
ALS FOKKER/LEVERANCIER

Aangifte nr.

Ontvangen op :

Erkend op :

Erkenningsnummer :

Erkenning geweigerd op :

Deze aangifte dient in twee exemplaren opgemaakt en samen met een overzichtsplan van de inrichting waarop de functie van de verschillende lokalen werd aangeduid gestuurd te worden naar :

FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu
Directoraat-generaal Dier, Plant en Voeding
Dienst Dierenwelzijn
EUROSTATION Blok II (7^e verdiep)
V. Hortaplein 40, bus 10
1060 BRUSSEL

A. Identificatie van de inrichting

Naam, adres, tel, fax, e-mail van de inrichting

--

Naam, voornaam, adres, tel, fax en diploma van de verantwoordelijke

--

Naam en adres van eigenaar (instelling, firma, Voogdijministerie) (straat, stad, tel, fax, e-mail)

--

B. Soorten proefdieren die worden gehouden/gekweekt. Huisvesting

Soorten	Totaal aantal aanwezige dieren	Huisvestingscapaciteit (aantal dieren)		Kooi (hok) afmetingen (2)	Aantal dieren per kooi	Omgevings- tings- t ^o	Opmerkingen
		Aantal kweekdieren	Aantal jongen				
Muizen (<i>Mus musculus</i>)							
Ratten (<i>Rattus norvegicus</i>)							
Cavia's (<i>Cavia porcellus</i>)							
Goudhamster (<i>Mesocricetus auratus</i>)							
Konijnen (<i>Oryctolagus cuniculi</i>)							
Kwartel (<i>Coturnix coturnix</i>)							
Honden (<i>Canis familiaris</i>)							
Katten (<i>Felis catus</i>)							
Apen (soort te specificeren)							
Andere dieren (te specificeren)							

JA

NEEN

Worden er dieren gekweekt/gehouden, die niet bestemd zijn voor het gebruik in proeven ?

☐☐

Zo ja, welke en voor welk doel :

C. Personeelsbestand

Lijst van het personeel bedoeld in artikel 13 § 2, 3° van dit besluit

Naam	Voornaam	Diploma	Functie en verantwoordelijkheid binnen de inrichting

Dierenarts of deskundige belast met toezicht op de gezondheid en het welzijn van de proefdieren

(naam, voornaam, adres, telefoonnummer, fax, e-mail en diploma)

Samenstelling van de Dierenwelzijnsceel in de inrichting

(namen, voornamen, telefoonnummers, fax, e-mailadressen en diploma's en functies)

D. Herkomst van de dieren

1. Fokker/Leverancier :

(naam en adres)

2. Wijze van identificatie voor honden, katten en primaten : soort merkteken en plaats waar het aangebracht wordt :

hond :

kat :

primaat :

Plaats, Datum,

Naam, handtekening en functie van de
aanvrager,

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINXDe Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARDDe Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 4

Huisvesting en verzorging van proefdieren

I ALGEMEEN GEDEELTE

1. DE GEBOUWEN

1.1 *Functies en algemeen ontwerp*

Alle installaties dienen zo te zijn gebouwd dat zij een passende omgeving bieden voor de soorten die er moeten worden gehouden, rekening houdend met de fysiologische en ethologische behoeften daarvan. De gebouwen dienen voorts zodanig te worden ontworpen en beheerd dat onbevoegden de toegang wordt belet en dat het binnendringen respectievelijk ontsnappen van dieren wordt voorkomen.

Er dient een actief onderhoudsprogramma van toepassing te zijn om eventuele mankementen aan de gebouwen of de uitrusting te voorkomen en te herstellen.

1.2 *Dierenverblijven*

Alle nodige maatregelen dienen te worden genomen om een geregelde en doelmatige reiniging van de verblijven en de handhaving van behoorlijke hygiënische normen te waarborgen. Plafonds en muren dienen bestand te zijn tegen beschadiging en dienen een glad, ondoordringbaar en gemakkelijk afwasbaar oppervlak te hebben. Bijzondere aandacht dient te worden besteed aan aansluitingen, waaronder die van deuren, buizen, pijpen en kabels. Waar nodig dient in deuren een kijkraam te worden aangebracht. De vloeren dienen effen en ondoordringbaar te zijn en een stroef, gemakkelijk afwasbaar oppervlak te hebben dat het gewicht van rekken en andere zware toestellen kan dragen zonder dat beschadiging optreedt. Eventuele afvoeren dienen behoorlijk afgedekt te zijn en voorzien te zijn van een rooster om te voorkomen dat ongedierte kan binnenkomen of dieren kunnen ontsnappen.

Waar de dieren vrij kunnen rondlopen, dienen de muren en vloeren van een slijtlaag te zijn voorzien die bestand is tegen de door de dieren en door het schoonmaken veroorzaakte slijtage. Die bedekking mag niet schadelijk zijn voor de gezondheid van de dieren en dient zodanig te zijn dat de dieren zich niet kunnen verwonden.

Soorten die niet samen passen, bijvoorbeeld roofdieren en hun prooien, of dieren die verschillende eisen stellen aan hun milieu, mogen niet in hetzelfde vertrek en, in het geval van roofdier en prooi, niet binnen elkaars gezichts-, geur- en gehoorveld te worden gehuisvest.

De dierenverblijven dienen in voorkomend geval uitgerust te zijn met voorzieningen voor het uitvoeren van eenvoudige procedures en ingrepen.

1.3 *Ruimten voor het uitvoeren van algemene en bijzondere procedures*

Alle inrichtingen moeten beschikken over laboratoriumvoorzieningen voor het verrichten van eenvoudige diagnostische bepalingen, het verrichten van post – mortem onderzoeken en/of het verzamelen van monsters voor uitvoeriger laboratoriumonderzoek dat elders zal worden verricht. Er moeten algemene en bijzondere dierproefruimten beschikbaar zijn voor gevallen waarin het niet wenselijk is de dierproeven of waarnemingen in de dierenverblijven uit te voeren.

Er dienen voorzieningen beschikbaar te zijn om pas verworven dieren te isoleren tot hun gezondheidstoestand kan worden vastgesteld en tot het eventuele gezondheidsrisico voor de reeds aanwezige dieren is beoordeeld en geminimaliseerd.

Waar nodig dient te worden voorzien in ruimten om zieke of gewonde dieren afgezonderd te huisvesten.

1.4 Dienruimten

Opslagruimten dienen zodanig te worden ontworpen, gebruikt en onderhouden dat de kwaliteit van het voeder en beddingmateriaal gewaarborgd is. Deze ruimten dienen vrij te worden gehouden van ongedierte en insecten. Producten en andere materialen, die besmet kunnen zijn of gevaar kunnen opleveren voor de dieren of het personeel, dienen afzonderlijk te worden opgeslagen.

De schoonmaak- en wasruimten moeten groot genoeg zijn om de installaties te bevatten die nodig zijn om gebruikte apparatuur te reinigen en te ontsmetten. Tijdens het reinigingsproces moet het vuile materiaal van het schone gescheiden blijven, ten einde besmetting van zojuist gereinigd materiaal te voorkomen.

Er moeten voorzieningen worden getroffen voor het onder hygiënische omstandigheden bewaren en afvoeren van kadavers en ander dierlijk afval. Voorts moeten er speciale voorzorgsmaatregelen worden getroffen voor het hanteren, opslaan en afvoeren van giftig, radioactief of besmettelijk afval.

Indien chirurgische procedures in aseptische omstandigheden moeten worden uitgevoerd, dient te worden voorzien in een of meer passend toegeruste ruimten en in voorzieningen voor postoperatief herstel.

2 DE OMGEVINGSFACTOREN EN DE REGULERING DAARVAN

2.1 Ventilatie

De isolatie, de verwarming en de ventilatie van het dierenverblijf moeten ervoor zorgen dat de luchtcirculatie, het stofgehalte en de gasconcentratie, beperkt blijven tot een niveau dat voor de dieren niet schadelijk is.

De lucht in de ruimten moet veelvuldig worden verversd.

Het ventilatiesysteem dient zodanig te zijn ontworpen dat schadelijke tocht en lawaaihinder worden voorkomen.

In de ruimten waarin zich dieren bevinden, dient roken te worden verboden.

2.2 Temperatuur

De temperatuur in de dierenverblijven moet zijn afgestemd op de daarin gehuisveste soorten. De temperatuur in de dierenverblijven moet dagelijks worden gemeten en geregistreerd.

Dieren mogen niet in openluchtruimten worden opgesloten in klimaatsomstandigheden die ongunstig zijn voor hun welzijn.

2.3 Vochtigheid

De vochtigheidsgraad in de dierenverblijven moet zijn afgestemd op de daarin gehuisveste soorten.

2.4 Verlichting

Wanneer natuurlijk licht niet voor een passende licht-donker cyclus zorgt, is het noodzakelijk regelbare verlichting aan te brengen, zowel om te voldoen aan de biologische behoeften van de dieren als om een bevredigende werkomgeving te scheppen.

De verlichting dient toereikend te zijn voor het uitvoeren van de verzorgingsprocedures en de inspectie van de dieren.

De fotoperiodiciteit en lichtintensiteit moeten worden afgestemd op de gehuisveste soorten. Indien albinodieren worden gehouden, dient rekening te worden gehouden met hun gevoeligheid voor licht.

2.5 *Gehuid*

De geluidsniveaus, met inbegrip van ultrageluid, mogen het dierenwelzijn niet negatief beïnvloeden. Alarmsystemen dienen te functioneren buiten het gevoelige gehoorbereik van de dieren, voor zover dit de goede hoorbaarheid voor de mens niet in de weg staat.

De dierenverblijven moeten worden voorzien van geluidsisolerende en -absorberende materialen.

2.6 *Alarmsysteem*

Inrichtingen die voor de beheersing van omgevingsfactoren en voor hun beveiliging afhankelijk zijn van elektrische of mechanische apparatuur, moeten over een stand-bysysteem beschikken dat de essentiële functies en noodverlichtingsystemen in stand kan houden en dat ervoor zorgt dat de alarmsystemen zelf altijd blijven functioneren.

Verwarmings- en ventilatiesystemen moeten worden uitgerust met bewakings- en alarmapparatuur.

Duidelijke instructies inzake de te nemen maatregelen in noodgevallen moeten goed zichtbaar worden opgehangen.

3 VERZORGING

3.1 *Gezondheid*

In alle instellingen dient een strategie te worden toegepast die garandeert dat een passende gezondheidstoestand van de dieren wordt gehandhaafd teneinde hun welzijn te waarborgen en aan de wetenschappelijke eisen te voldoen. Deze strategie moet een microbiologisch bewakingsprogramma plannen om het hoofd te bieden aan sanitaire problemen, een omschrijving van de gezondheidsparameters en procedures voor het binnenbrengen van nieuwe dieren omvatten.

De dieren moeten ten minste dagelijks worden gecontroleerd door de persoon die in de inrichting verantwoordelijk is voor de huisvesting en verzorging van de dieren. De inspecties moeten de gezondheidsmonitoring van de dieren omvatten teneinde te garanderen dat alle zieke of gewonde dieren worden opgemerkt en dat passende actie wordt ondernomen.

Indien van toepassing moeten inrichtingen regelingen treffen om een eventueel letsel of pijn, onnodig lijden, angst en blijvende schade die vermijdbaar zijn en die worden ontdekt, zo snel mogelijk te verhelpen.

3.2 *In het wild gevangen dieren*

Op de plaats van de vangst moeten voldoende geschikte laadkisten en vervoermiddelen beschikbaar zijn voor het geval dat dieren met het oog op onderzoek of behandeling naar elders moeten worden overgebracht.

Er moet bijzondere aandacht worden besteed en er moeten speciale maatregelen worden genomen voor de acclimatisatie, quarantaine, huisvesting, houderij en verzorging van in het wild gevangen dieren, en in voorkomend geval moeten voorzieningen worden getroffen om hen na afloop van de procedures vrij te laten.

3.3 *Huisvesting en milieuverrijking*

3.3.1 *Huisvesting*

Met uitzondering van de soorten die van nature solitair zijn, moeten dieren in sociaal verband worden gehuisvest in stabiele groepen van compatibele individuen. In gevallen waarin afzonderlijke huisvesting op grond van diergeneeskundige of welzijnsoverwegingen, ondersteund door een gunstige ethische beoordeling, gerechtvaardigd is, moet de duur van de afzondering tot het noodzakelijke minimum worden beperkt en moet zo mogelijk het visuele, auditieve, olfactorische en tactiele contact worden

gehandhaafd. De introductie of herintroductie van dieren in bestaande groepen moet zorgvuldig in het oog worden gehouden, teneinde problemen als gevolg van onverenigbaarheid of verstoorde sociale relaties te vermijden.

3.3.2 *Milieuverrijking*

Alle dieren dienen over een ruimte van toereikende complexiteit te beschikken om een breed spectrum van normale gedragingen te kunnen ontplooien. Zij moeten hun milieu tot op zekere hoogte zelf kunnen bepalen en controleren, zodat stressgerelateerd gedrag wordt beperkt. De inrichtingen moeten geschikte verrijkingstechnieken toepassen, waardoor het spectrum van activiteiten die het dier kan ontplooien wordt verruimd en meer mogelijkheden tot "coping"-gedrag worden geboden, zoals voor de betreffende soort geschikte lichaamsbeweging, foerageergedrag en manipulatieve en cognitieve activiteiten. De milieuverrijking in dierenleefruimten moet worden afgestemd op de soortspecifieke en individuele behoeften van de betrokken dieren. De verrijkingstrategieën in de inrichtingen moeten regelmatig worden getoetst en geactualiseerd.

3.3.3 *Leefruimten*

De leefruimten mogen niet vervaardigd zijn van materiaal dat schadelijk is voor de gezondheid van de dieren. Zij dienen zodanig te zijn ontworpen en gebouwd dat de dieren zich niet kunnen verwonden. Tenzij zij na gebruik worden verwijderd, moeten zij vervaardigd zijn van materialen die bestand zijn tegen schoonmaak en ontsmetting. Het ontwerp van de vloeren van de leefruimten moet aangepast zijn aan de soort en de leeftijd van het dier en zodanig zijn dat uitwerpselen gemakkelijk kunnen worden verwijderd.

3.4 Voeder

De vorm, samenstelling en presentatie van het voer moeten beantwoorden aan de ethologische en voedingsbehoeften van het dier.

Het voer moet geschikt zijn voor consumptie en vrij zijn van besmetting. Bij de keuze van de grondstoffen, de productiewijze, de bereiding en de presentatie van het voer dienen de inrichtingen voorzorgsmaatregelen te nemen ter beperking van chemische, fysische en microbiologische besmetting. De verpakking, het vervoer en de opslag moeten zodanig zijn dat besmetting, bederf of vernietiging wordt vermeden. Alle voederbakken, ruiven, troggen en ander gerei gebruikt bij het voederen van de dieren moeten regelmatig worden schoongemaakt en zo nodig gesteriliseerd.

Alle dieren moeten toegang hebben tot het voer; bij de voederbak moet er voldoende ruimte zijn om voedselconcurrentie te beperken.

3.5 Water

Alle dieren moeten steeds onbesmet drinkwater tot hun beschikking hebben.

Wanneer gebruik wordt gemaakt van automatische watervoorzieningsystemen, moet het functioneren ervan regelmatig worden gecontroleerd en moeten zij regelmatig worden onderhouden en gespoeld om problemen te voorkomen. Indien gebruik wordt gemaakt van kooien met een ondoorlaatbare vloer, moet erop worden toegezien dat het risico van overstroming tot een minimum wordt beperkt.

Er moeten voorzieningen worden getroffen om de toevoer van water aan aquariums en watertanks aan te passen aan de behoeften en tolerantiegrenzen van de individuele soorten vissen, amfibieën en reptielen.

3.6 Vloeren, substraat, strooisel, bedding- en nestmateriaal

De dieren moeten altijd kunnen beschikken over geschikt beddingmateriaal en/of slaapgelegenheid, alsook over geschikt nestmateriaal en/of –voorzieningen voor dieren in de voortplantingsfase.

De vloer van de dierenleefruimte moet alle dieren een stevig en comfortabel rustvlak bieden. Alle slaapplekken moeten schoon en droog worden gehouden.

3.7 Behandeling

De inrichtingen moeten gewennings- en trainingsprogramma's opzetten die aangepast zijn aan de dieren, de procedures en de duur van het project

4 VERVOER VAN DIEREN

Voor vervoer van proefdieren is het koninklijk besluit van 14 februari 2007 betreffende het commercieel vervoer van dieren andere dan landbouwhuisdieren van toepassing. Zieke of gewonde dieren mogen worden vervoerd voor experimentele of andere wetenschappelijke doeleinden welke officieel zijn goedgekeurd, indien de ziekte of de verwonding rechtstreeks samenhangt met het onderzoekprogramma. Aan dergelijke dieren mag door het vervoer geen extra lijden worden toegebracht en er dient bijzondere aandacht te worden besteed aan de eventueel vereiste extra verzorging. De deskundige als bedoeld in artikel 31 § 1, 4° van het besluit dient te bevestigen dat de dieren in kwestie geschikt zijn voor de geplande overbrenging.

II SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR KNAAGDIEREN (*Mus musculus*, *Rattus norvegicus*, *Meriones sp*, *Mesocricetus sp*, *Cavia porcellus*)

In tabellen 1 tot 5 betreffende muizen, ratten, gerbils, hamsters en cavia's wordt onder hoogte van de leefruimte verstaan de verticale afstand tussen de bodem van de leefruimte en de bovenkant van de leefruimte; deze hoogte dient van toepassing te zijn over meer dan 50 % van het minimale bodemoppervlak van de leefruimte vóór het aanbrengen van het verrijkmateriaal.

Bij het ontwerpen van de procedures dient rekening te worden gehouden met de eventuele groei van de dieren, teneinde ervoor te zorgen dat zij gedurende de hele looptijd van de studie over voldoende ruimte (zoals omschreven in de tabellen 1 t/m 5) beschikken.

Tabel 1 : **Muizen:**

	Lichaamsgewicht (g)	Minimale omvang leefruimte (cm ²)	Bodemoppervlak per dier (cm ²)	Minimale hoogte leefruimte (cm)
Bij het in voorraad houden en tijdens de procedures	tot en met 20	330	60	12
	> 20 t/m 25	330	70	12
	> 25 t/m 30	330	80	12
	meer dan 30	330	100	12
Tijdens het fokken		330 per monogaam paartje (al dan niet ingeteeld) of per trio (ingeteeld). Voor elk extra wijfje met jongen is 180 cm ² extra vereist.		12
Voorraadpopulatie bij de fokker (*)				
Omvang leefruimte 950 cm ²	minder dan 20	950	40	12
Omvang leefruimte 1 500 cm ²	minder dan 20	1 500	30	12

(*) Gespeende muizen mogen bij deze hogere bezettingsdichtheid worden gehouden gedurende de korte tijd tussen het spenen en de levering, mits de dieren in grotere, voldoende verrijkte leefruimten worden gehuisvest. Deze huisvestingsomstandigheden mogen niet de oorzaak zijn van welzijnstekorten zoals: verhoogde agressie, ziektefrequentie of sterfte, stereotiep of ander afwijkend gedrag, gewichtsverlies of andere fysiologische of gedragsmatige stressreacties.

Tabel 2 : **Ratten**

	Lichaamsgewicht (g)	Minimale omvang leefruimte (cm ²)	Bodemoppervlak per dier (cm ²)	Minimale hoogte leefruimte (cm)
Bij het in voorraad houden en tijdens de procedures (*)	tot en met 200	800	200	18
	> 200 t/m 300	800	250	18
	> 300 t/m 400	800	350	18
	> 400 t/m 600	800	450	18
	meer dan 600	1 500	600	18
Tijdens het fokken		800 Per moederdier met jongen. Voor elk extra volwassen dier dat permanent in de leefruimte aanwezig is, is 400 cm ² extra vereist.		18
Voorraadpopulatie bij de fokker (**)				
Omvang leefruimte 1 500 cm ²	tot en met 50	1 500	100	18
	> 50 t/m 100	1 500	125	18
	> 100 t/m 150	1 500	150	18
	> 150 t/m 200	1 500	175	18
Omvang leefruimte 2 500 cm ²	tot en met 100	2 500	100	18
	> 100 t/m 150	2 500	125	18
	> 150 t/m 200	2 500	150	18

(*) Aangezien de bezettingsdichtheid naar het einde van dergelijke studies toe soms moeilijk te voorspellen valt, kunnen zich gevallen voordoen waarin de beschikbare ruimte per individu uiteindelijk geringer is dan de hierboven vermelde waarde. In die omstandigheden dient voorrang te worden verleend aan het behoud van stabiele sociale structuren.

(**) Gespeende ratten mogen bij deze bezettingsdichtheid worden gehouden gedurende de korte tijd tussen het spenen en de levering, mits de dieren in grotere, voldoende verrijkte leefruimten worden gehuisvest. Deze huisvestingsomstandigheden mogen niet de oorzaak zijn van welzijnstekorten zoals: verhoogde agressie, ziektefrequentie of sterfte, stereotiep of ander afwijkend gedrag, gewichtsverlies of andere fysiologische of gedragsmatige stressreacties.

Tabel 3 : **Gerbils**

	Lichaamsgewicht (g)	Minimale omvang leefruimte (cm ²)	Bodemoppervlak per dier (cm ²)	Minimale hoogte leefruimte (cm)
Bij het in voorraad houden en tijdens de procedures	tot en met 40	1 200	150	18
	meer dan 40	1 200	250	18
Tijdens het fokken		1 200 per monogaam paartje of trio met nakomelingen		18

Tabel 4 : **Hamsters**

	Lichaamsgewicht (g)	Minimale omvang leefruimte (cm ²)	Bodemoppervlak per dier (cm ²)	Minimale hoogte leefruimte (cm)
Bij het in voorraad houden en tijdens de procedures	Tot en met 60	800	150	14
	60 t/m 100	800	200	14
	meer dan 100	800	250	14
Tijdens het fokken		800 per moederdier of monogaam paartje met jongen		14
Voorraadpopulatie bij de fokker (*)	Minder dan 60	1 500	100	14

(*) Gespeende hamsters mogen bij deze bezettingsdichtheid worden gehouden gedurende de korte tijd tussen het spenen en de levering, mits de dieren in grotere, voldoende verrijkte leefruimten worden gehuisvest. Deze huisvestingsomstandigheden mogen niet de oorzaak zijn van welzijnstekorten zoals: verhoogde agressie, ziektefrequentie of sterfte, stereotiep of ander afwijkend gedrag, gewichtsverlies of andere fysiologische of gedragsmatige stressreacties.

Tabel 5 : **Cavia's**

	Lichaamsgewicht (g)	Minimale omvang leefruimte (cm ²)	Bodemoppervlak per dier (cm ²)	Minimale hoogte leefruimte (cm)
Bij het in voorraad houden en tijdens de procedures	tot en met 200	1 800	200	23
	200 t/m 300	1 800	350	23
	300 t/m 450	1 800	500	23
	450 t/m 700	2 500	700	23
	meer dan 700	2 500	900	23
Tijdens het fokken		2 500 per paartje met jongen. Voor elk extra wijfje in de voortplantingsfase is 1 000 cm ² extra vereist		23

III SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR KONIJNEN (*Oryctolagus cuniculus*)

Indien tijdens landbouwkundig onderzoek het doel van het project vereist dat de dieren worden gehouden onder soortgelijke omstandigheden als dieren in de commerciële landbouw, dient het houden van de dieren minstens te voldoen aan de in dat kader geldende normen.

De leefruimte dient een verhoogde plek te omvatten waarop het dier kan gaan zitten en liggen en waar het makkelijk onder kan kruipen; deze structuur dient echter niet meer dan 40 % van het bodemoppervlak in beslag te nemen. Indien er deugdelijke wetenschappelijke of diergeneeskundige argumenten pleiten tegen het gebruik van een dergelijke verhoogde zitplek, dient de leefruimte 33 % groter te zijn voor een konijn alleen en 60 % groter voor twee konijnen. Indien een verhoogde plek bestemd is voor konijnen die minder dan 10 weken oud zijn, moeten de afmetingen van de verhoogde plek ten minste 55 cm x 25 cm bedragen en moet de hoogte boven de bodem zodanig zijn dat de dieren er gebruik van kunnen maken.

Tabel 6 : **Meer dan 10 weken oude konijnen**

Uiteindelijk lichaamsgewicht (kg)	Minimaal bodemoppervlak voor één of twee compatibele dieren (cm ²)	Minimale hoogte (cm)
Minder dan 3	3 500	45
van 3 t/m 5	4 200	45
Meer dan 5	5 400	60

De waarden in tabel 6 gelden zowel voor kooien als voor hokken. Het vereiste extra bodemoppervlak per dier bedraagt 3 000 cm² voor het derde, vierde, vijfde en zesde konijn, en vervolgens 2 500 cm² voor elk extra konijn na het zesde.

Tabel 7 : **Moerkonijn met jongen**

Gewicht moeder (kg)	Minimale omvang leefruimte (cm ²)	Extra ruimte voor nestbox (cm ²)	Minimale hoogte (cm)
Minder dan 3	3 500	1 000	45
van 3 t/m 5	4 200	1 200	45
meer dan 5	5 400	1 400	60

Tabel 8 : **Minder dan 10 weken oude konijnen**

Leeftijd	Minimale omvang leefruimte (cm ²)	Minimum bodemoppervlak per dier (cm ²)	Minimale hoogte (cm)
Van het spenen tot 7 weken	4 000	800	40
Van 8 tot 10 weken	4 000	1 200	40

Tabel 9 : **Konijnen: optimale afmetingen van de verhoogde plek in leefruimten met de in tabel 6 aangegeven afmetingen**

Leeftijd in weken	Uiteindelijk lichaamsgewicht (kg)	Optimale afmetingen (cm × cm)	Optimale hoogte vanaf de bodem van de leefruimte (cm)
Meer dan 10	minder dan 3	55 × 25	25
	van 3 t/m 5	55 × 30	25
	meer dan 5	60 × 35	30

IV SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR KATTEN (*Felis catus*)

Katten mogen niet langer dan vierentwintig uur aan een stuk alleen worden gehuisvest. Katten die herhaaldelijk agressief gedrag vertonen ten aanzien van andere katten worden uitsluitend alleen gehuisvest indien geen compatibele gezelschap kan worden gevonden. Sociale stress bij paars- of groepsgewijs gehuisveste dieren dient minstens wekelijks te worden gecontroleerd. Katten met jongen van minder dan vier weken of katten in de laatste twee weken van hun dracht, mogen alleen worden gehuisvest.

De minimumruimte voor het houden van een moederkat en haar pasgeboren jongen is dezelfde ruimte die nodig is voor één volwassen kat; de toegemeten ruimte dient geleidelijk te worden vergroot zodat wanneer de jongen vier maanden oud zijn, zij in overeenstemming met bovenvermelde eisen inzake de minimumruimte voor volwassen katten zijn gehuisvest.

De voederplaatsen en de plaatsen voor de kattenbakken dienen ten minste 0,5 m van elkaar verwijderd te zijn en mogen niet worden omgewisseld.

Tabel 10 : **Katten**

	Bodemoppervlak (*) (m ²)	Ligplanken (m ²)	Hoogte (m)
Minimum voor één volwassen dier	1,5	0,5	2
Extra ruimte per extra dier	0,75	0,25	

(*)Bodemoppervlak, de ligplanken niet inbegrepen.

V SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR HONDEN (*Canis familiaris*)

Honden worden waar mogelijk gehuisvest in rennen in de buitenlucht. Honden mogen niet langer dan vier uur aan een stuk alleen worden gehuisvest.

De binnenleefruimte moet ten minste 50 % uitmaken van de minimale ruimte waarover honden dienen te kunnen beschikken, als omschreven in tabel 11

De hieronder vermelde waarden voor de beschikbaar te stellen ruimte zijn afgestemd op de behoeften van Beagles, maar reuzenrassen zoals Sint-bernardshonden of Ierse wolfshonden moeten aanzienlijk meer ruimte krijgen dan de in tabel 11 vermelde waarden. Voor andere rassen dan de laboratoriumBeagle moet de beschikbaar te stellen ruimte worden vastgesteld in overleg met de deskundige als bedoeld in artikel 31 § 1, 4° van het besluit.

Tabel 11 : **Honden**

Gewicht (kg)	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimaal bodemoppervlak voor één of twee dieren (m ²)	Minimale extra ruimte vereist per extra dier (m ²)	Minimum hoogte (m)
Tot en met 20	4	4	2	2
Meer dan 20	8	8	4	2

De bewegingsvrijheid van honden die paars- of groepsgewijs worden gehuisvest, mag worden beperkt tot de helft van de totale ter beschikking gestelde ruimte (2 m² voor een hond tot 20 kg, 4 m² voor een hond van meer dan 20 kg) gedurende de periode dat zij procedures ondergaan indien deze onderverdeling van de leefruimte onontbeerlijk is om wetenschappelijke redenen. Deze beperking mag niet langer duren dan vier uren aan een stuk duren. Een zogende teef met haar worp dient over evenveel ruimte te beschikken als een teef met een vergelijkbaar lichaamsgewicht alleen. De kraambox dient zo te zijn ontworpen dat de teef zich in een extra compartiment of op een verhoogde plek kan terugtrekken buiten het bereik van de pups.

Tabel 12 : Honden : gespeende jonge honden

Gewicht hond (kg)	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimaal bodemoppervlak per dier (m ²)	Minimumhoogte (m)
Tot en met 5	4	0,5	2
> 5 t/m 10	4	1,0	2
> 10 t/m 15	4	1,5	2
> 15 t/m 20	4	2	2
meer dan 20	8	4	2

VI SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR FRETEN (*Mustela putorius furo*)

Tabel 13 : Fretten

	Minimale omvang leefruimte (cm ²)	Minimaal bodemoppervlak per dier (cm ²)	Minimumhoogte (cm)
Dieren tot en met 600 g	4 500	1 500	50
Dieren van meer dan 600 g	4 500	3 000	50
Volwassen mannetjes	6 000	6 000	50
Moer met jongen	5 400	5 400	50

VII SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR NIET-MENSELIJKE PRIMATEN

Jonge, niet-menselijke primaten mogen, afhankelijk van de soort, niet gescheiden worden van hun moeder voordat zij zes tot twaalf maanden oud zijn.

De leefomgeving van niet-menselijke primaten is zodanig dat zij dagelijks een complex activiteitenprogramma kunnen uitvoeren. De leefruimte van niet-menselijke primaten moet hen in staat stellen tot zo veel gedragsmogelijkheden als mogelijk, dient hun een gevoel van zekerheid te verschaffen en moet een aangepaste complexe omgeving bieden waarin het dier kan rennen, lopen, klimmen en springen.

Tabel 14 : Penseelaapjes en tamarins

	Minimaal bodemoppervlak voor leefruimten met 1(*) of 2 dieren en hun jongen van ten hoogste 5 maanden oud (m ²)	Minimumvolume per extra dier van meer dan vijf maanden oud (m ³)	Minimumhoogte leefruimte (m) (**)
Penseelaapjes	0,5	0,2	1,5
Tamarins	1,5	0,2	1,5

(*)De dieren dienen slechts in uitzonderlijke omstandigheden afzonderlijk te worden gehouden.

(**)De top van de leefruimte dient zich ten minste 1,8 m boven de bodem te bevinden.

Penseelaapjes en tamarins mogen niet van hun moeder worden gescheiden voordat ze acht maanden oud zijn.

Tabel 15 : **Doodshoofdaapjes**

Minimaal bodemoppervlak voor 1(*) of 2 dieren (m ²)	Minimumvolume per extra dier van meer dan 6 maanden oud (m ³)	Minimumhoogte leefruimte (m)
2,0	0,5	1,8

(*)De dieren dienen slechts in uitzonderlijke omstandigheden afzonderlijk te worden gehouden.

Schedelaapjes mogen niet van hun moeder worden gescheiden voordat ze zes maanden oud zijn.

Tabel 16 : **Makaken en meerkatten (*)**

	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimaal volume leefruimte (m ³)	Minimaal volume per dier (m ³)	Minimumhoogte leefruimte (m)
Dieren van minder dan 3 jaar oud (**)	2,0	3,6	1,0	1,8
Dieren vanaf de leeftijd van 3 jaar (***)	2,0	3,6	1,8	1,8
Dieren gehouden voor de fok (****)			3,5	2,0

(*) De dieren dienen slechts in uitzonderlijke omstandigheden afzonderlijk te worden gehouden.

(**) Een leefruimte met de minimumafmetingen mag ten hoogste drie dieren bevatten.

(***) Een leefruimte met de minimumafmetingen mag ten hoogste twee dieren bevatten.

(****) In fokkolonies is geen extra volume/leefruimte nodig voor jonge dieren tot de leeftijd van twee jaar die bij hun moeder zijn gehuisvest.

Makaken en meerkatten mogen niet van hun moeder worden gescheiden voordat ze acht maanden oud zijn.

Tabel 17 : **Bavianen (*)**

	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimaal volume leefruimte (m ³)	Minimaal volume per dier (m ³)	Minimumhoogte leefruimte (m)
Dieren van minder dan 4 jaar oud (**)	4,0	7,2	3,0	1,8
Dieren vanaf de leeftijd van 4 jaar (**)	7,0	12,6	6,0	1,8
Dieren gehouden voor de kweek (***)			12,0	2,0

(*) De dieren dienen slechts in uitzonderlijke omstandigheden afzonderlijk te worden gehouden.

(**) Een leefruimte met de minimumafmetingen mag ten hoogste 2 dieren bevatten.

(***) In fokkolonies is geen extra volume/leefruimte nodig voor jonge dieren tot de leeftijd van 2 jaar die bij hun moeder zijn gehuisvest.

Bavianen mogen niet van hun moeder worden gescheiden voordat ze acht maanden oud zijn.

VIII SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR LANDBOUWHUISDIEREN EN MINIVARKENS

Indien tijdens landbouwkundig onderzoek het doel van het project vereist dat de dieren worden gehouden onder soortgelijke omstandigheden als dieren in de commerciële landbouw, dient het houden van de dieren minstens te voldoen aan de in dat kader geldende normen.

Tabel 18 : **Runderen:**

Lichaamsgewicht (kg)	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimaal bodemoppervlak per dier (m ² /dier)	Ruimte bij de trog bij ad libitum voeding van onthoorde runderen (m/dier)	Ruimte bij de trog bij gerantsoeneerde voeding van onthoorde runderen (m/dier)
Tot en met 100	2,50	2,30	0,10	0,30
> 100 t/m 200	4,25	3,40	0,15	0,50
> 200 t/m 400	6,00	4,80	0,18	0,60
> 400 t/m 600	9,00	7,50	0,21	0,70
> 600 t/m 800	11,00	8,75	0,24	0,80
Meer dan 800	16,00	10,00	0,30	1,00

Tabel 19 : **Schapen en geiten**

Lichaamsgewicht (kg)	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimaal bodemoppervlak per dier (m ² /dier)	Minimum hoogte tussen schotten (m)	Ruimte bij de trog bij ad libitum voeding (m/dier)	Ruimte bij de trog bij gerantsoeneerde voeding (m/dier)
Tot en met 20	1,0	0,7	1,0	0,10	0,25
> 20 t/m 35	1,5	1,0	1,2	0,10	0,30
> 35 t/m 60	2,0	1,5	1,2	0,12	0,40
Meer dan 60	3,0	1,8	1,5	0,12	0,50

Tabel 20 : **Varkens en minivarkens**

Levend gewicht (kg)	Minimale omvang leefruimte (*) (m ²)	Minimaal bodemoppervlak per dier (m ² /dier)	Minimale ligruimte per dier (in het thermisch neutrale temperatuurbereik) (m ² /dier)
Tot en met 5	2,0	0,20	0,10
> 5 t/m 10	2,0	0,25	0,11
> 10 t/m 20	2,0	0,35	0,18
> 20 t/m 30	2,0	0,50	0,24
> 30 t/m 50	2,0	0,70	0,33
> 50 t/m 70	3,0	0,80	0,41
> 70 t/m 100	3,0	1,00	0,53
> 100 t/m 150	4,0	1,35	0,70
meer dan 150	5,0	2,50	0,95
Volwassen beren (normale lichaamsgrootte)	7,5		1,30

(*)Varkens mogen gedurende kortere perioden in kleinere leefruimten worden opgesloten, bijvoorbeeld door de grote leefruimte onder te verdelen door middel van tussenschotten, wanneer dit om veterinaire of experimentele redenen gerechtvaardigd is, bijvoorbeeld omdat de voedselopname op individueel niveau moeten worden gereguleerd.

Tabel 21 : **Paardachtigen**

Schofthoogte (m)	Minimaal bodemoppervlak per dier (m ² /dier)			Minimum hoogte leefruimte (m)
	Per dier dat afzonderlijk of in een groep van 3 of minder dieren wordt gehouden	Per dier dat in een groep van 4 of meer dieren wordt gehouden	Kraambox (merrie met veulen)	
van 1,00 t/m 1,40	9,0	6,0	16	3,00
> 1,40 t/m 1,60	12,0	9,0	20	3,00
meer dan 1,60	16,0	(2 × HG) ² (*)	20	3,00

(*)Om voldoende plaats te garanderen, moet de beschikbaar te stellen ruimte per dier worden gebaseerd op de schofthoogte (SH).

De lengte van de korte zijde moet ten minste 1,5 x de schofthoogte van het dier bedragen. De binnenleefruimten moeten hoog genoeg zijn om de dieren toe te laten zich in hun volle lengte op te richten.

IX SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR VOGELS

Indien tijdens landbouwkundig onderzoek het doel van het project vereist dat de dieren worden gehouden onder soortgelijke omstandigheden als dieren in de commerciële landbouw, dient het houden van de dieren minstens te voldoen aan de in dat kader geldende normen.

Tabel 22 : **Huishoenders**

Lichaamsgewicht (g)	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimaal oppervlak per vogel (m ²)	Minimumhoogte (cm)	Minimale lengte voertrog per vogel (cm)
Tot en met 200	1,00	0,025	30	3
> 200 t/m 300	1,00	0,03	30	3
> 300 t/m 600	1,00	0,05	40	7
> 600 t/m 1 200	2,00	0,09	50	15
> 1 200 t/m 1 800	2,00	0,11	75	15
> 1 800 t/m 2 400	2,00	0,13	75	15
meer dan 2 400	2,00	0,21	75	15

Wanneer het om wetenschappelijke redenen niet mogelijk is de bovenvermelde minimumwaarden na te leven, dient de duur van de opsluiting in een kleinere leefruimte door de experimentator te worden gemotiveerd en te worden vastgesteld in overleg met de proefdiertechnicus en de deskundige als bedoeld in artikel 31 § 1, 4° van het besluit. In dergelijke omstandigheden mogen de vogels worden gehuisvest in kleinere leefruimten met een minimaal bodemoppervlak van 0,75 m² waarin het milieu op passende wijze is verrijkt.

Tabel 23 : **Tamme kalkoenen**

Lichaamsgewicht (kg)	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimaal oppervlak per vogel (m ²)	Minimale hoogte (cm)	Minimale lengte voertrog per vogel (cm)
Tot en met 0,3	2,00	0,13	50	3
> 0,3 t/m 0,6	2,00	0,17	50	7
> 0,6 t/m 1	2,00	0,30	100	15
> 1 t/m 4	2,00	0,35	100	15
> 4 t/m 8	2,00	0,40	100	15
> 8 t/m 12	2,00	0,50	150	20
> 12 t/m 16	2,00	0,55	150	20
> 16 t/m 20	2,00	0,60	150	20
meer dan 20	3,00	1,00	150	20

Alle zijden van de leefruimten dienen ten minste 1,5 m lang te zijn. Wanneer het om wetenschappelijke redenen niet mogelijk is de bovenvermelde minimumwaarden na te leven, dient de duur van de opsluiting in een kleinere leefruimte door de experimentator te worden gemotiveerd en te worden vastgesteld in overleg met de proefdiertechnicus en de deskundige als bedoeld in artikel 31 § 1, 4° van het besluit. In dergelijke omstandigheden mogen de vogels worden gehuisvest in kleinere leefruimten met een minimaal bodemoppervlak van 0,75 m² en een minimumhoogte van 50 cm (vogels van minder dan 0,6 kg), 75 cm (vogels van minder dan 4 kg) of 100 cm (vogels van meer dan 4 kg) waarin het milieu op passende wijze is verrijkt. In dergelijke leefruimten kunnen kleinere groepen vogels worden gehuisvest in overeenstemming met de bovenvermelde minimumwaarden voor de beschikbaar te stellen ruimte.

Tabel 24 : **Kwartels**

Lichaamsgewicht (g)	Minimale omvang-leefruimte (m ²)	Oppervlak per vogel bij paarsgewijze huisvesting (m ²)	Oppervlak per extra vogel bij groepshuisvesting (m ²)	Minimale hoogte (cm)	Minimale troglengte per vogel (cm)
Tot en met		0,5	0,10	20	4
meer dan 150	1,00	0,6	0,15	30	4

Tabel 25 : **Eenden en ganzen**

Lichaamsgewicht (g)	Minimale omvangleefruimte (m ²)	Oppervlak per vogel (m ²) (*)	Minimumhoogte (cm)	Minimum lengte voedertrog per vogel (cm)
<i>Eenden</i>				
Tot en met 300	2,00	0,10	50	10
> 300 t/m 1 200 (**)	2,00	0,20	200	10
> 1 200 t/m 3 500	2,00	0,25	200	15
meer dan 3 500	2,00	0,50	200	15
<i>Ganzen</i>				
Tot en met 500	2,00	0,20	200	10
> 500 t/m 2 000	2,00	0,33	200	15
meer dan 2 000	2,00	0,50	200	15

(*)Inbegrepen is een poel met een diepte van ten minste 30 cm voor de eenden en 10 tot 30 cm voor de ganzen en een oppervlak van ten minste 0,5 m² per 2 m² leefruimte. De poel mag tot 50 % van de minimale oppervlakte van de leefruimte in beslag nemen.

(**)Nog niet vliegvlugge vogels mogen worden gehouden in leefruimten met een minimumhoogte van 75 cm.

Wanneer het om wetenschappelijke redenen niet mogelijk is de bovenvermelde minimumwaarden na te leven, dient de duur van de opsluiting in een kleinere leefruimte door de experimentator te worden gemotiveerd en te worden vastgesteld in overleg met de proefdiertechnicus en de deskundige als bedoeld in artikel 31 § 1, 4° van het besluit. In dergelijke omstandigheden mogen de vogels worden gehuisvest in kleinere leefruimten met een minimaal bodemoppervlak van 0,75 m² waarin het milieu op passende wijze is verrijkt. In dergelijke leefruimten kunnen kleinere groepen vogels worden gehuisvest in overeenstemming met de in tabel 25 vermelde minimumwaarden voor de beschikbaar te stellen ruimte.

Tabel 26 : **Duiven:**

Groepsgrootte	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimumhoogte (cm)	Minimumlengte voedertrog per vogel (cm)	Minimumlengte ruststok per vogel (cm)
Tot en met 6	2	200	5	30
van 7 tot en met 12	3	200	5	30
voor elke extra vogel na de 12e	0,15		5	30

Lange en smalle leefruimten (bijv. 2 m bij 1 m) verdienen de voorkeur boven vierkante omdat de vogels dan korte eindjes kunnen vliegen.

Tabel 27 : **Zebravinken**

Groepsgrootte	Minimale omvang leefruimte (m ²)	Minimumhoogte (cm)	Minimaal aantal voedertoestellen
Tot en met 6	1,0	100	2
van 7 tot en met 12	1,5	200	2
van 13 tot en met 20	2,0	200	3
voor elke extra vogel na de 20e	0,05		1 per 6 vogels

De leefruimten dienen lang en smal te zijn (bv. 2 m bij 1 m) zodat de vogels een eindje kunnen vliegen. Ten behoeve van voortplantingsstudies kunnen paartjes worden gehuisvest in kleinere leefruimten waarin het milieu op een passende manier is verrijkt en waarvan de afmetingen ten minste 0,5 m² voor het vloeroppervlak en 40 cm voor de hoogte bedragen. De duur van de opsluiting in een kleinere ruimte dient door de experimentator te worden gemotiveerd in overleg met de proefdiertechnicus en de deskundige als bedoeld in artikel 31 § 1, 4° van het besluit.

X SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR AMFIBIEËN

Tabel 28 : **Aquatiscche Urodela**

Lichaamslengte (*) (cm)	Minimaal wateroppervlak (cm ²)	Minimaal extra wateroppervlak per extra dier in het geval van groepshuisvesting (cm ²)	Minimale waterdiepte (cm)
Tot en met 10	262,5	50	13
> 10 t/m 15	525	110	13
> 15 t/m 20	875	200	15
> 20 t/m 30	1 837,5	440	15
meer dan 30	3 150	800	20

(*)Gemeten van snuitpunt tot cloaca.

Tabel 29 : **Aquatische Anura (*)**

Lichaamslengte (**) (cm)	Minimaal wateroppervlak (cm ²)	Minimaal extra wateroppervlak per extra dier in het geval van groepshuisvesting (cm ²)	Minimale waterdiepte (cm)
Minder dan 6	160	40	6
van 6 t/m 9	300	75	8
> 9 t/m 12	600	150	10
meer dan 12	920	230	12,5

(*)Deze aanbevelingen zijn van toepassing op de watertanks die gebruikt worden voor de houderij, maar niet op de tanks die ten behoeve van de efficiëntie worden gebruikt voor natuurlijke bevruchting en superovulatie, aangezien voor laatstgenoemde procedures kleinere, individuele tanks nodig zijn. De in de tabel genoemde cijfers betreffende de beschikbaar te stellen ruimte gelden voor volwassen exemplaren van de aangegeven grootteklassen; ofwel dienen juvenielen en dikkopjes te worden verwijderd, ofwel dienen de afmetingen van de leefruimte navenant te worden opgeschaald.

(**)Gemeten van snuitpunt tot cloaca.

Tabel 30 : **Hoofdzakelijk aquatische Anura**

Lichaamslengte (*) (cm)	Minimale omvang leefruimte (**) (cm ²)	Minimaal extra oppervlak per extra dier in het geval van groepshuisvesting (cm ²)	Minimale hoogte leefruimte (***) (cm)	Minimale diepte water (cm)
Tot en met 5,0	1 500	200	20	10
> 5,0 t/m 7,5	3 500	500	30	10
meer dan 7,5	4 000	700	30	15

(*) Gemeten van snuitpunt tot cloaca.

(**) Bestaande uit een landgedeelte (een derde van de oppervlakte) en een watergedeelte (twee derde van de oppervlakte) waarin de dieren volledig moeten kunnen onderduiken.

(***) Gemeten vanaf het oppervlak van het landgedeelte tot aan de binnenkant van het terrariumdeksel; de hoogte van de leefruimten dient voorts te zijn afgestemd op de binneninrichting.

Tabel 31 : **Hoofdzakelijk terrestrische Anura**

Lichaamslengte (*) (cm)	Minimale omvang leefruimte (**) (cm ²)	Minimaal extra oppervlak per extra dier in het geval van groepshuisvesting (cm ²)	Minimale hoogte leefruimte (***) (cm)	Minimale diepte water (cm)
Tot en met 5,0	1 500	200	20	10
> 5,0 t/m 7,5	3 500	500	30	10
meer dan 7,5	4 000	700	30	15

(*) Gemeten van snuitpunt tot cloaca.

(**) Bestaande uit een landgedeelte (twee derde van de oppervlakte) en een watergedeelte (een derde van de oppervlakte) waarin de dieren volledig moeten kunnen onderduiken.

(***) Gemeten vanaf het oppervlak van het landgedeelte tot aan de binnenkant van het terrariumdeksel; de hoogte van de leefruimten dient voorts te zijn afgestemd op de binneninrichting.

Tabel 32 : **Boombewonende Anura**

Lichaamslengte (*) (cm)	Minimale omvang leefruimte (**) (cm ²)	Minimaal extra oppervlak per extra dier in het geval van groepshuisvesting (cm ²)	Minimale hoogte leefruimte (***) (cm)
Tot 3,0	900	100	30
Meer dan 3,0	1 500	200	30

(*) Gemeten van snuitpunt tot cloaca.

(**) Bestaande uit een landgedeelte (twee derde van de oppervlakte) en een watergedeelte (een derde van de oppervlakte) waarin de dieren volledig moeten kunnen onderduiken.

(***) Gemeten vanaf het oppervlak van het landgedeelte tot aan de binnenkant van het terrariumdeksel; de hoogte van de leefruimten dient voorts te zijn afgestemd op de binneninrichting..

XI SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR REPTIELEN

Tabel 33 : **Waterschildpadden**

Lichaamslengte (*) (cm)	Minimaal wateroppervlak (cm ²)	Minimaal extra wateroppervlak per extra dier in het geval van groepshuisvesting (cm ²)	Minimale waterdiepte (cm)
Tot en met 5	600	100	10
> 5 t/m 10	1 600	300	15
> 10 t/m 15	3 500	600	20
> 15 t/m 20	6 000	1 200	30
> 20 t/m 30	10 000	2 000	35
meer dan 30	20 000	5 000	40

(*)In rechte lijn gemeten van de voorrand tot de achterrand van het pantser.

Tabel 34 : **Terrestrische slangen**

Lichaamslengte (*) (cm)	Minimaal wateroppervlak (cm ²)	Minimaal extra bodemoppervlak per extra dier in het geval van groepshuisvesting (cm ²)	Minimale hoogte leefruimte (**) (cm)
Tot en met 30	300	150	10
> 30 t/m 40	400	200	12
> 40 t/m 50	600	300	15
> 50 t/m 75	1 200	600	20
meer dan 75	2 500	1 200	28

(*) Gemeten van snuit tot staartpunt.

(**) Gemeten vanaf het oppervlak van het landgedeelte tot aan de binnenkant van het terrariumdeksel; de hoogte van de leefruimten dient voorts te zijn afgestemd op de binneninrichting.

XII SOORTSPECIFIEKE NORMEN VOOR VISSEN

Watertoevoer en waterkwaliteit

Te allen tijde dient er te worden voorzien in een watertoevoer van geschikte kwaliteit. Het waterdebiet in watertanks met recirculatie- of filtersystemen moet voldoende zijn, zodat de waterkwaliteitsparameters binnen aanvaardbare perken blijven. De watertoevoer wordt gefilterd of behandeld zodat, waar nodig, voor vissen schadelijke stoffen worden verwijderd. De waterkwaliteitsparameters dienen te allen tijde binnen een aanvaardbaar bereik te zijn, zodat zij voor een bepaalde soort en ontwikkelingsfase een normale activiteit en fysiologische toestand mogelijk maken. Het waterdebiet dient zodanig te zijn dat de vissen op een correcte wijze kunnen zwemmen en zich normaal kunnen gedragen. De vissen dient een passende acclimatisatieperiode te worden gegund, en voldoende tijd om zich aan te passen aan wijzigingen in de waterkwaliteit.

Zuurstof, stikstofverbindingen, pH en zoutgehalte

De zuurstofconcentratie moet aangepast zijn aan de soort en de omgeving waarin de vissen worden gehouden. Indien nodig dient het water van de tank extra te worden belucht. De concentratie van stikstofverbindingen dient laag te worden gehouden.

De pH-waarde dient aangepast te zijn aan de soort, en dient zo stabiel mogelijk te worden gehouden. Het zoutgehalte dient aangepast te zijn aan de behoeften van de vissoort en de levensfase van de vis. Veranderingen van het zoutgehalte moeten geleidelijk worden doorgevoerd.

Temperatuur, verlichting, geluid

De temperatuur moet zich binnen het optimale bereik van de betrokken vissoort bevinden, en moet zo stabiel mogelijk worden gehouden. Temperatuurveranderingen moeten geleidelijk worden doorgevoerd. Vissen moeten worden gehouden op een aangepaste fotoperiodiciteit. De geluidsniveaus worden tot een minimum beperkt, en zo mogelijk wordt apparatuur die geluid of trillingen voortbrengt, zoals stroomgeneratoren of filtersystemen, gescheiden van de aquariums.

Bezettingsdichtheid en omgevingscomplexiteit

De bezettingsdichtheid moet bij vissen gebaseerd zijn op de totale behoeften van de vissen met betrekking tot omgevingsomstandigheden, gezondheid en welzijn. Vissen moeten over een voldoende hoeveelheid water beschikken om normaal te kunnen zwemmen, rekening houdend met de afmetingen, leeftijd, gezondheid en voedermethode van de vis. Vissen moeten beschikken over een geschikte milieuverrijking, zoals schuilplaatsen of bodemsubstraat, tenzij uit de gedragskenmerken blijkt dat dit niet nodig is.

Voederen en omgang

Vissen moeten op de juiste wijze gevoed worden, in de juiste mate en met de juiste frequentie. Er dient bijzondere aandacht te worden besteed aan het voederen van larvale vis in de overgang van levend voer naar kunstmatig voedsel. De omgang met vissen dient tot een minimum te worden beperkt

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 5

Indeling naar ernst van de dierproeven

De ernst van een dierproef wordt bepaald aan de hand van mate van, pijn, lijden, angst of blijvende schade die een individueel dier tijdens de procedure naar verwachting zal ondervinden.

Deel I: Categorieën ernst

Terminaal:

Dierproeven die worden uitgevoerd onder algemene verdoving en aan het eind waarvan het dier niet meer bij bewustzijn komt, worden ingedeeld als terminaal.

Licht:

Dierproeven waarbij de dieren waarschijnlijk gedurende korte tijd een lichte vorm van pijn, lijden of angst zullen ondervinden, en dierproef die geen significante hinder voor het welzijn of de algemene toestand van de dieren opleveren, worden ingedeeld als licht.

Matig:

Dierproeven waarbij de dieren waarschijnlijk gedurende korte tijd een matige vorm van pijn, lijden of angst, dan wel langdurig een lichte vorm van pijn, lijden of angst zullen ondervinden en dierproeven die waarschijnlijk een matige hinder voor het welzijn of de algemene toestand van de dieren zullen opleveren, worden ingedeeld als matig.

Ernstig:

Dierproeven waarbij de dieren waarschijnlijk een ernstige vorm van pijn, lijden of angst, dan wel langdurig een matige vorm van pijn, lijden of angst zullen ondervinden en dierproeven die waarschijnlijk ernstige hinder voor het welzijn of de algemene toestand van de dieren zullen opleveren, worden ingedeeld als ernstig.

Deel II: Indelingscriteria

Bij de indeling naar ernst in categorieën wordt rekening gehouden met elke ingreep of hantering ten aanzien van het dier tijdens een bepaalde dierproef. De categorie wordt bepaald op basis van de meest ernstige gevolgen die een individueel dier waarschijnlijk zal ondervinden nadat alle passende verfijningstechnieken zijn toegepast.

Bij de indeling van een dierproef in een bepaalde categorie wordt rekening gehouden met het type procedure en een aantal andere factoren. Al deze factoren worden per geval beoordeeld.

De factoren die in verband staan met de dierproef zijn:

- het soort hantering en behandeling;
- de aard van de pijn, het lijden, de angst of de blijvende schade die door (alle elementen van) de dierproef wordt veroorzaakt alsmede de intensiteit, de duur, de frequentie en het veelvoud van gebruikte technieken;
- het binnen één dierproef gecumuleerde lijden;
- het voorkómen van het uiten van natuurlijk gedrag, onder meer beperking van de normen inzake huisvesting, houderij en verzorging.

In deel III staan voorbeelden van dierproeven die voor elke categorie ernst zijn aangewezen op basis van factoren die in verband staan met het soort van dierproef alleen. Ze zijn de eerste aanwijzing over welke indeling voor een bepaalde dierproef de beste zou zijn.

Voor de definitieve indeling van de dierproef naar ernst worden onderstaande bijkomende factoren, per geval beoordeeld, eveneens in beschouwing genomen.

- diersoort en genotype;
- maturiteit, leeftijd en geslacht van het dier;

- trainingservaring van het dier met de dierproef;
- als het dier opnieuw wordt gebruikt, de daadwerkelijke ernst van de voorgaande dierproeven;
- de methoden die zijn gebruikt om pijn, lijden en angst weg te nemen, waaronder de verfijning van de omstandigheden waarin de dieren worden gehuisvest, gehouden en verzorgd;
- humane eindpunten.

Deel III:

Voorbeelden van diverse soorten dierproeven die voor elke categorie ernst zijn aangewezen op basis van factoren die in verband staan met het soort van dierproef

1. Licht

- a) Toediening van verdoving, behalve uitsluitend voor het doden;
- b) Farmacokinetische studie waarbij slechts één dosis wordt toegediend en een beperkt aantal bloedstalen worden genomen (in totaal < 10% van het circulerend bloedvolume) en waarbij de stof naar verwachting geen waarneembaar ongunstig gevolg zal hebben;
- c) Niet-invasieve beeldvorming bij dieren (bijv. MRI), met passende kalmering of verdoving;
- d) Dierproeven aan de buitenkant van het lichaam, bijvoorbeeld oor- en staartpuncties, niet-chirurgische onderhuidse implantingen van minipompen en transponders;
- e) Het aanbrengen aan de buitenkant van het lichaam van telemetrietoestellen die slechts een lichte hinder voor het dier opleveren of de normale activiteiten en het normale gedrag slechts in geringe mate verstoren;
- f) Toediening van stoffen, onderhuids, intramusculair, intraperitoneaal, via sonde en intraveneus via aan de oppervlakte gelegen bloedvaten, waarbij de stof slechts een licht effect heeft voor het dier, en de volumes, gelet op de grootte en de soort van het dier, binnen passende grenzen blijven;
- g) Inductie van tumoren, of spontane tumoren, die geen waarneembare klinische schadelijke effecten veroorzaken (bijvoorbeeld kleine, onderhuidse, niet-invasieve knobbeltjes);
- h) Het fokken van genetisch gemodificeerde dieren, dat naar verwachting zal resulteren in een fenotype met lichte gevolgen;
- i) Voederen volgens gemodificeerde regimes die niet in overeenstemming zijn met alle voedingsbehoeften van het dier en die naar verwachting binnen het tijdsbestek van de studie een lichte klinische abnormaliteit zullen veroorzaken;
- j) Kort verblijf (< 24 uur) in metabole kooi;
- k) Studies waarbij de dieren gedurende korte tijd sociale partners ontberen, het kortstondig solitair opsluiten in kooien van volwassen ratten of muizen van sociale rassen;
- l) Modellen waarbij dieren worden blootgesteld aan schadelijke prikkels die kortstondig gepaard gaan met lichte pijn, lijden of angst, en die het dier met goed gevolg kan vermijden.
- m) Een combinatie of opeenstapeling van de volgende voorbeelden kan tot indeling als matig leiden:
 - i) Evaluatie van de samenstelling van het lichaam bij niet-invasieve maatregelen en minimale beperking;
 - ii) Observatie via ECG met niet-invasieve technieken met minimale of geen beperkingen voor daaraan gewende dieren;
 - iii) Het aanbrengen aan de buitenkant van het lichaam van telemetrietoestellen die naar verwachting geen hinder zullen opleveren voor sociaal aangepaste dieren en de normale activiteiten en het normale gedrag niet verstoren;
 - iv) Het fokken van genetisch gewijzigde dieren, dat naar verwachting niet in een klinisch opspoorbaar schadelijk fenotype zal resulteren;

- v) Toevoeging van inerte merkers in de voeding om de spijsvertering te volgen;
- vi) Het ontzeggen van voeding voor < 24 uur aan volwassen ratten;
- vii) Tests in het open veld.

2. Matig

- a) Frequente toediening van teststoffen met matige klinische effecten, en het afnemen van bloedstalen (> 10% van het circulerend bloedvolume) binnen een gering aantal dagen, bij een dier bij bewustzijn, zonder dat de afgenomen hoeveelheid wordt vervangen;
- b) Dosisbereikstudies naar de acute, chronische toxiciteit/carcinogeniteitstest, met niet-terminale eindpunten;
- c) Chirurgie onder algehele verdoving en passende pijnstilling, na de ingreep gepaard met pijn, lijden of hinder van de algemene toestand. Voorbeelden hiervan zijn: thoracotomie, craniotomie, laparotomie, orchidectomie, lymphadenectomie, thyroïdectomie, orthopedische chirurgie met doeltreffende stabilisering en wondenbeheer, orgaantransplantatie met effectief afstotingsbeheer, chirurgisch inplanen van katheters of biomedische voorzieningen (bijvoorbeeld telemetriezendes, minipompjes, enz.);
- d) Modellen voor de inductie van tumoren, of spontane tumoren, die naar verwachting matige pijn of angst zullen veroorzaken of het normale gedrag matig zullen verstoren;
- e) Bestraling of chemotherapie met sublethale dosis, of met een anderszins lethale dosis, maar met herstel van het immuuniteitsysteem. Te verwachten nadelige effecten zouden licht of matig en van korte duur moeten zijn (< 5 dagen);
- f) Het fokken van genetisch gemodificeerde dieren, dat naar verwachting zal resulteren in een fenotype met matige gevolgen;
- g) Het tot stand brengen van genetisch gemodificeerde dieren middels chirurgische procedures;
- h) Gebruik van metabole kooien met matige beperking van de bewegingsvrijheid gedurende een langere periode (tot en met 5 dagen);
- i) Studies met gemodificeerde regimes die niet in overeenstemming zijn met de voedingsbehoeften van het dier en naar verwachting binnen het tijdsbestek van de studie een matige klinische abnormaliteit zullen veroorzaken;
- j) Het ontzeggen van voeding gedurende 48 uur aan volwassen ratten;
- k) Ontkomings- en vermijdingsreacties uitlokken, waarbij het dier niet in staat is aan de prikkel te ontkomen of die te vermijden en waarbij naar verwachting matige angst wordt veroorzaakt.

3. Ernstig

- a) Toxiciteitstests met de dood als eindpunt, dan wel met naar verwachting sterfgevallen en de opwekking van ernstige pathopsychologische toestanden. Bijvoorbeeld eenmalige dosis voor test op acute toxiciteit (zie richtsnoeren van de OESO voor tests);
- b) Het testen van een hulpmiddel dat bij storing ernstige pijn, angst of de dood van het dier kan veroorzaken (bv. hulpmiddel voor ondersteuning hartslag);
- c) Potentietests van vaccins waarbij de toestand van het dier permanent wordt gehinderd, een voortschrijdende ziekte die tot de dood leidt, gepaard met een langdurige matige vorm van pijn, angst of lijden;
- d) Bestraling of chemotherapie met letale dosis, zonder herstel van het immuuniteitsysteem, of met herstel en optreden van transplantaat-tegen-gastheer-ziekte;
- e) Modellen voor de inductie van tumoren, of met spontane tumoren, waarbij naar verwachting een dodelijke voortschrijdende ziekte optreedt, gepaard met een langdurige matige vorm van pijn, angst of lijden. Bijvoorbeeld: tumoren die cachexia veroorzaken, invasieve bottumoren, tumoren die tot metastase leiden en tumoren die men laat verzweren;

- f) Chirurgische of andere ingrepen bij dieren onder algehele verdoving, die naar verwachting postoperatief een ernstige of permanente vorm van pijn, lijden of angst zullen veroorzaken, dan wel de algemene toestand van het dier ernstig en permanent zullen hinderen. Het opwekken van onstabiele breuken, thoracotomie zonder aangepaste pijnstilling, of trauma om meervoudig orgaanfalen te induceren;
- g) Orgaantransplantatie waarbij waarschijnlijk orgaanafstoting een ernstige vorm van angst zal veroorzaken of hinder voor de algemene toestand van de dieren zal opleveren (bv. xenotransplantatie);
- h) Het fokken van dieren met genetische afwijkingen die naar verwachting de algemene toestand van het dier ernstig en permanent zullen hinderen, bijvoorbeeld de ziekte van Huntington, musculaire dystrofie, modellen voor terugkerende neuritis;
- i) Het gebruik van metabole kooien met ernstige beperking van de bewegingsvrijheid gedurende een langere periode;
- j) Onvermijdbare elektrische schokken (om bv. aangeleerde hulpeloosheid op te wekken);
- k) Volledige isolering van sociale soorten gedurende langere perioden, bv. honden en niet-menselijke primaten;
- l) Immobilisatiestress om een maagzweer of hartstilstand bij ratten te induceren;
- m) Test met gedwongen zwemsessies of oefeningen met uitputting als eindpunt.

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 6**Beoordeling criteria van projecten**

1. Relevantie en rechtvaardiging van:
 - a) het gebruik van dieren, inclusief hun herkomst en geschat aantal en de betrokken soorten en levensstadia;
 - b) de dierproeven.
2. Toepassing van methoden voor vervanging, vermindering en verfijning van het gebruik van dieren in dierproeven.
3. Gepland gebruik van verdoving, pijnstilling en andere pijnverlichtingsmethoden.
4. Vermindering, vermijding en verlichting van alle vormen van dierlijk lijden van geboorte tot dood, waar passend.
5. Gebruik van humane eindpunten.
6. Experimentele of observatiestrategie en statistisch model gebruikt om, waar passend, het aantal dieren, hun pijn, lijden en angst en de milieueffecten, tot een minimum te beperken.
7. Hergebruik van dieren en het accumulatieve effect op het dier.
8. De voorgestelde indeling naar ernst van de dierproeven.
9. Vermijden van niet-gerechtvaardigde duplicatie van dierproeven, waar passend.
10. Omstandigheden waarin de dieren zullen worden gehuisvest, gehouden en verzorgd.
11. Methoden voor het doden.
12. Bekwaamheid van de bij het project betrokken personen.

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 7**Methoden voor het doden van dieren**

1. Voor het doden van dieren worden de methoden van onderstaande tabel gebruikt.

Er kunnen methoden worden gebruikt die niet in de tabel staan:

- a) voor bewusteloze dieren, op voorwaarde dat het dier voor zijn dood niet weer bij bewustzijn komt;
- b) dieren die in landbouwkundig onderzoek worden gebruikt, wanneer het doel van het project vereist dat de dieren worden gehouden onder soortgelijke omstandigheden als dieren in de commerciële landbouw, kunnen worden gedood overeenkomstig de voorschriften in bijlage I van Verordening (EG) nr. 1099/2009 van de Raad van 24 september 2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden

2. Het doden van de dieren wordt voltooid met één van onderstaande methoden:

- a) bevestiging dat de circulatie definitief is gestopt;
- b) vernietiging van de hersenen;
- c) dislocatie van de nek;
- d) leegbloeden; of
- e) bevestiging dat rigor mortis is ingetreden.

3 **Tabel**

Dieren-opmerkingen, methoden	Vissen	Amfibieën	Reptielen	Vogels	Knaagdieren	Konijnen	Honden, katten, fretten en vossen	Grote zoogdieren	Niet-menselijke primaten
Overdosis anesthesie	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)
Penschiettoestel			(2)						
Kooldioxyde					(3)				
Cervicale dislocatie				(4)	(5)	(6)			
Percuterende slag op de kop				(7)	(8)	(9)	(10)		
Onthoofding				(11)	(12)				
Elektrische	(13)	(13)		(13)		(13)	(13)	(13)	
Inerte gassen (Ar, N2)								(14)	
Afschot met passend geweer of pistool en passende munitie			(15)				(16)	(15)	

Vereisten

- 1) Waar passend met voorafgaande sedatie.
- 2) Alleen bij grote reptielen.
- 3) Alleen te gebruiken bij geleidelijke blootstelling aan het gas. Niet gebruiken voor foetale en pasgeboren knaagdieren.
- 4) Alleen voor vogels van minder dan 1 kg. Vogels van meer dan 250 g worden verdoofd.
- 5) Alleen voor knaagdieren van minder dan 1 kg. Knaagdieren van meer dan 150 g worden verdoofd.
- 6) Alleen voor konijnen van minder dan 1 kg. Konijnen van meer dan 150 g worden verdoofd.
- 7) Alleen voor vogels van minder dan 5 kg.
- 8) Alleen voor knaagdieren van minder dan 1 kg.
- 9) Alleen voor konijnen van minder dan 5 kg.
- 10) Alleen voor pasgeboren dieren.
- 11) Alleen voor vogels van minder dan 250 g.
- 12) Alleen indien andere methodes niet mogelijk zijn.
- 13) Vereist speciale apparatuur.
- 14) Alleen voor varkens.
- 15) Alleen te gebruiken door ervaren schutter in veldomstandigheden.
- 16) Alleen te gebruiken door ervaren schutter in veldomstandigheden wanneer andere methoden niet mogelijk zijn.

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 8**Minimale vereisten inzake opleiding voor personen die instaan voor de elementaire verzorging van de dieren.**

Onder instaan voor de elementaire verzorging van de dieren, dient te worden verstaan :

- het schoonmaken en ontsmetten van de lokalen, kooien en containers,
- het verstrekken van strooisel, water en voeder aan de dieren,
- het vervoer van de dieren,
- het manipuleren van de dieren bij het uitvoeren van deze taken.

De vorming van deze personen moet bestaan uit :

- Een theoretische opleiding van ten minste 4 uren waarin noties worden bijgebracht die tenminste de hierna vermelde thema's omvatten :
 1. Kennis van gebruik en onderhoud van steriliseer- en schoonmaakgerei;
 2. Onderhoud, schoonmaak en ontsmetting van dienstruimten (hygiëne van waslokalen, gangen, ...);
 3. Behandeling van afval van proefdierenverblijven;
 4. In ontvangstname, lossen en opslag van benodigdheden voor proefdierenverblijven;
 5. Noties van de omgevingscondities van proefdieren en van de werking van toestellen voor het ontsmetten en steriliseren;
 6. Huisvesting en verzorging van proefdieren tijdens de opfok en tijdens de proef;
 7. Hanteren en immobiliseren van de vaakst gebruikte proefdiersoorten;
 8. Controle op de gezondheidstoestand van proefdieren;
 9. Hygiëne van de lokalen waar de dieren worden gehuisvest en de lokalen waar proeven worden gedaan; instaan voor de bevoorrading van vaak gebruikte beschermingsmiddelen (handschoenen, maskers, overkledij of kledij voor gebruik in het proefdierenverblijf...);
 10. Registratie van omgevingsparameters van de dieren (temperatuur, relatieve vochtigheid, enz....), van de werkzaamheden i.v.m. de verzorging en de hygiëne van de uitrusting; het melden van vastgestelde afwijkingen;
 11. Veiligheid van het personeel en van de dieren;
 12. Noties van de in België geldende wetgeving betreffende de huisvesting en het gebruik van proefdieren.
- Een aangepaste praktijkopleiding onder de rechtstreekse verantwoordelijkheid van iemand die een relevante opleiding heeft genoten.

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 9**Minimale vereisten inzake opleiding voor personen die instaan voor de bijzondere verzorging van de dieren.**

Onder bijzondere zorg voor de dieren, dient te worden verstaan :

- het routinematig verstrekken van de nodige zorgen inzake dierenwelzijn aan alle proefdieren (inbegrepen de nodige post-operatieve zorgen),
- de gepaste voorbereiding (manipulatie, immobilisatie) van de dieren op de dierproeven,
- de controle op een optimale omgeving van de dieren,
- de bekwame bijstand bij de euthanasie van alle soorten proefdieren.

De personen die instaan voor de bijzondere verzorging van de dieren moeten een opleiding hebben gevolgd met toetsing van de kennis van tenminste 25 uren theorie en praktijk waarbij naast de thema's van bijlage 8 minstens de volgende thema's aan bod komen:

1. Historiek van dierproeven;
2. Elementaire kennis van anatomie en fysiologie ;
3. Noties van genetica en fokkerij ;
4. Concepten inzake inrichting van proefdierenverblijven ;
5. Huisvesting en hygiëne van proefdieren;
6. Beheer van afval van proefdierenverblijven ;
7. Klinische observatie, noties van pathologie en dierenziekten ;
8. Inleiding tot de proeftechnieken; elementaire noties inzake manipulatie, immobiliseren, seksen, toedienen van stoffen, verzamelen van monsters, methoden voor plaatselijke en volledige verdoving en verzorging vóór, tijdens en na operaties ;
9. Optimale methoden voor euthanasie van proefdieren ;
10. Principe van de 3 V's : « Vervangen, Verminderen, Verfijnen »;
11. Verrijking van de huisvesting.

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 10**Minimale vereisten inzake opleiding voor personen die actief meewerken aan op dieren uitgevoerde proeven.**

Personen die actief meewerken aan op dieren uitgevoerde proeven moeten een opleiding met toetsing van de kennis hebben gevolgd die ten minste 40 uren studie moet omvatten waarbij, naast de in bijlage 9 vermelde thema's, minstens de hierna vermelde thema's aan bod komen:

1. Noties van biologie, fysiologie en ethologie van de verschillende soorten proefdieren;
2. Soorten, rassen en stammen van proefdieren;
3. Technieken voor het vervoeren, manipuleren en immobiliseren van dieren;
4. Technieken, methodologie en procedures die in de verschillende fasen van de dierproeven moeten worden gevolgd;
5. Controle op de biologische parameters en op de validatie van de proeven ;
6. Principes en methoden m.b.t. plaatselijke en volledige verdoving ;
7. Basisprincipes van de heekunde en de sterilitet bij heekundige operaties ;
8. Principes en methoden m.b.t. euthanasie ;
9. Dierenwelzijn: studie van de behoeften en evaluatie van de graad van stress, pijn, angst en onbehagen bij proefdieren ;
10. Controle op en verrijking van de omgeving ;
11. Controle op en identificatie van de belangrijkste ziekten bij proefdieren ;
12. Reglementering betreffende dierproeven : in België geldende wetgeving, ethische principes inzake het gebruik van dieren in proeven ;
13. Ontwikkeling van alternatieven voor dierproeven ;
14. Controle op en beheersing van de risico's : veiligheid van het personeel, zoönosen, allergieën, afvalbeheer.

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM

BIJLAGE 11**Minimale vereisten inzake opleiding voor proefleiders**

Proefleiders moeten een opleiding met toetsing van de kennis hebben gevolgd die ten minste 80 uren studie omvat en waarbij minstens de hierna vermelde thema's aan bod komen:

1. Inleiding en historiek van dierproeven;
2. Ethiek van dierproeven;
3. Alternatieven inzake gebruik van proefdieren – Principe van de 3 V's : "vervanging, vermindering en verfijning" ;
4. Nationale en Europese wetgeving betreffende dierproeven met daarbij de samenstelling van de ethische commissies, vervoer en manipulatie van dieren, dierenwelzijn, goede praktijken inzake dierproeven, huisvesting en verrijking, eliminatie van kadavers ...;
5. Biologie van de verschillende soorten proefdieren: taxonomie, anatomie, fysiologie (inbegrepen homeostase), ethologie en huisvesting, voeding;
6. Reproductie, reproductietechnieken (inbegrepen het clonen en transgenesis) en genetica toegepast op proefdieren (selectie, standaardisatie, stammen, gnotobiologie ...) ;
7. Voornaamste pathologie bij proefdieren en de controlemethoden van hun gezondheidstoestand inbegrepen post-mortem onderzoek, microbiologie en immunologie;
8. Procedures en Goede Laboratoriumpraktijken (GLP):
 - Demonstratie en opleiding (training);
 - Niet chirurgische ingrepen (injecties, orale doseringen, collectie van bloed, urine of faeces);
 - Farmacologie, farmacokinetiek en farmacodynamica ;
 - Anesthesie, analgesie, peri-operationele zorg met inbegrip van de evaluatie van stress en angst of onbehagen;
 - Inleiding tot experimentele chirurgie en xenotransplantatie;
 - Euthanasie en eliminatie van kadavers.
9. Beheersen van gezondheidsrisico's: hygiëne en veiligheid van het personeel voor wat betreft allergenen, zoönosen en andere pathogene agentia, kankerverwekkende en radioactieve producten, afvalbeheer en manipulatie van kadavers;
10. Protocol en opvolging van dierproeven:
 - Opstellen van protocols rekening houdende met de bibliografie, de mogelijkheid van alternatieven, de keuze van diersoort en methode en de statistische en ethische evaluatie;
 - Analyse van resultaten, met inbegrip van statistiek.

Gezien om te worden gevoegd bij ons besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van proefdieren.

Van Koningswege:

De Minister van Volksgezondheid,
L. ONKELINX

De Staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid,
P. COURARD

De Minister van Justitie,
A. TURTELBOOM